



Kárpátalja történeti áttekintése

a Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség eredeti szövege
KMKSZ, Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség, Ungvár, 1999.

Kárpátalján sem a két világháború közötti első kisebbségi korszakban, sem a háborút követő negyven-egynéhány esztendő során nem jött létre magyar érdekvédelmi szervezet – igaz, más-más okokból –, így a Kárpát-aljai Magyar Kulturális Szövetség mint a kárpátaljai magyarság kulturális, politikai és szociális érdekeit védő nemzetiségi társadalmi szervezet gyakorlatilag előzmények nélkül való.

Előzményekről legfeljebb abban az értelemben beszélhetünk, hogy az a gondolati-szellemi közeg, amelyben a kárpátaljai magyarság közösségként való tételezésének, a szervezett érdekvédelem megteremtésének igénye a nyolcvanas évek második felében felmerült, s a gyakorlati megvalósítás lehetséges módozatai megfogalmazódtak, gyökereivel a brezsnyevi éra kezdetéig nyúlik vissza – itt elsősorban a hatvanas évek végének, a hetvenes évek elejének polgárjogi, kulturális szerveződéseire kell gondolnunk –, s magán viselte a korszak valamennyi sajátosságának lenyomatát. Ennek tudható be azután, hogy kezdetben, a peresztrojka kibontakozásakor csupán a cselekvés szándéka volt egyértelmű, az már nem, milyen jellegű, milyen célokat maga elé tűző szervezet létrehozására van igény és lehetőség, s hogy milyen erő – réteg vagy csoport – lesz (lehet) annak a mozgatórugója. Annál is inkább, mivel felettebb bizonytalanak tűnt, meddig terjed a kommunista hatalom vadonatúj toleranciájának határa.

A magyar közösségek szerveződése végül mondhatni spontán módon indult meg. 1988 folyamán számos magyarlakta településen alakultak művelődési körök – pl. a beregszászi Illyés Gyula, a munkácsi II. Rákóczi Ferenc, a gáti Kovács Vilmos, a técsői Hollósy Simon, a nagyszőlősi Bartók Béla Kör –, s az a közösségi élmény, amelyet nyújtottak, nagyban befolyásolta az események további alakulását.

Az előjelek kezdetben egy rendszerkonform, meghatározóan a kulturális tevékenységre orientált szervezet létrejöttét valószínűsítették. Az elképzelt szervezet az említett művelődési körökre támaszkodva és azokat összefogva, az akkori rendszer által elfogadott értelmiségi irányításával működött volna a csehszlovákiai CSEMADOK mintájára. Bár ez a megoldás a kárpátaljai magyar értelmiségi egy jelentős rétege számára elfogadhatatlan volt, az év (1988) folyamán mégis több fórumon megvitatták az elképzelt, míg végül hosszas egyeztetés után, a megfelelő politikai és ideológiai biztosítékok beépítésével már a területi pártbizottság is jóváhagyta azt. Bizonyos szempontból a sors ajándékának tekinthető, hogy a Szovjetunió egyre mélyülő válsága miatt a helyi pártvezetők hallani sem akartak arról, hogy államilag finanszírozott intézményként hozzák létre a magyar kulturális szervezetet, így tovább folyt az alkudozás, s a végleges döntés 1989-re halasztódott.

1989. január 21-én Ungváron megtartotta alakuló gyűlését az ukrán Sevcsenko Anyanyelvi Társaság területi szervezete, ami új lendületet adott az eseményeknek. A gyűlésen jelen volt több magyar értelmiségi is, akik számára az ukrán kulturális szövetség megalakulása igazolta, hogy lehetséges nemzetiségi alapon szerveződő társadalmi szervezet létrehozása közvetlen állami, illetve pártközreműködés nélkül. A felismerés hatására kezdeményező csoportot alakítottak, mely egy hasonló magyar szervezet létrehozását határozta el. Természetesen semmi sem történhetett a kommunista párt tudta nélkül, így ez az új elképzelés lett a pártvezetőkkel folytatott további egyeztetések tárgya. Többek között felmerült annak lehetősége is, hogy a magyar szövetség alakuljon meg és működjék a Szovjet Baráti Társaságok Szövetsége területi szervezetének keretein belül. Ez a megoldás elfogadható lett volna a CSEMADOK-szerű kulturális szervezet elképzelésének támogatói számára, hiszen az általuk kötelezőnek tartott pártkontrollhoz így mégiscsak társult volna némi állami támogatás, de elfogadhatatlan a kezdeményező csoportot megalakító értelmiségi többségének, akik a létrehozandó szövetséget

ekkor már egyértelműen a hatalomtól független magyar érdekvédelmi tömegszervezetként képzelték el. Ilyen előzmények után került sor február 26-án Ungváron, a Tudományos Ismeretterjesztő Társaság nagytermében a Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség alakuló gyűlésére. A helyiséget zsúfolásig megtöltő tömeg, amelyben a megye gyakorlatilag valamennyi magyarlakta települése képviselve volt, egyhangúlag elfogadta a Szövetség Alapítólevelét, amely a létrehozandó szervezet célját a Kárpátalján élő magyar nemzetiség „kultúrájának, nemzeti hagyományainak, anyanyelvének megőrzésében és ápolásában, anyanyelvi művelődésének és oktatásának elősegítésében, valamint az e célokkal kapcsolatos érdekek védelmében határozta meg”, jóváhagyta az Alapszabályt, majd sor került az elnök, az Ellenőrző Bizottság és a Választmány megválasztására. A KMKSZ elnöke Fodó Sándor lett. Az alakulás folyamata a Választmány március 19-i első, beregszászi ülésén folytatódott. A testület titkos szavazással megválasztotta a Szövetség Elnökségét.

Hátra volt még a KMKSZ hatóságok általi elismerése, az Alapszabály bejegyzése. Válaszul a Szövetség ez iránti kérelmére a területi tanács végrehajtó bizottsága április 18-ra tűzte ki a bejegyzés megejtését, majd május 18-ra halasztotta a döntést, később egyre újabb és egyre távolibb időpontok merültek fel. Nyilvánvalóvá vált, a területi vezetésből hiányzik a szándék a KMKSZ hivatalos elismerésére. Hogy véget vessen a huzavonának, a KMKSZ Választmánya csapi ülésén május 23-án állásfoglalásban tiltakozott a területi hatóságok eljárása ellen, amelyet eljuttatott a területi, köztársasági és országos pártvezetéshez. Az akció elérte célját, 1989. június 20-án megtörtént a bejegyzés. 1989 a szervezetépítés, a tagságtoborzás jegyében telt. Sorra alakultak Kárpátalja-szerte a Szövetség alapszervezetei, melyek járási és regionális szervezetekbe tömörültek. A már említett májusi választmányi ülésen megfogalmazott állásfoglalásban, alig 3 hónappal az alakulóülést követően, mintegy tízezres tagságról esik szó, egy évvel később pedig, a KMKSZ első közgyűlésén Fodó Sándor beszámolójában elhangzott, a tagság száma megközelítette a 20 ezret.

Az 1990. április 30-án ugyancsak Ungváron megtartott tisztújító közgyűlésnek ezért törvényszerűen egyik legfontosabb feladata volt, hogy megkísérelje a szervezeti struktúra és az Alapszabály hozzáigazítását a Szövetség működésének gyakorlatából fakadó igényekhez. Ennek keretében az Elnökség létszámát 7-ről 13 főre növelték, Etikai Bizottságot hoztak létre, valamint a korábbi 9-ről 18-ra emelkedett a munkabizottságok száma.

Az esztendő során folytatódott a Szövetség szervezeti struktúrájának kiépülése, a tagság létszáma folyamatosan növekedett. A KMKSZ rövid időn belül Kárpátalja legnagyobb társadalmi szervezetévé nőtte ki magát. November 24-én megalakult a KMKSZ ifjúsági szervezete, a Kárpátaljai Magyar Ifjúsági Szövetség (KMISZ).

A Szövetség múlhatatlan érdemei közé tartozik, hogy a szovjet rendszer egyre lazuló szorításában elérte és megszervezte, hogy a kárpátaljai magyarság fél évszázad múltán ismét nyíltan és szabadon ünnepelhette nemzeti ünnepeit, használhatta nemzeti szimbólumait, s átélhette az összmagyarsághoz való tartozásának az idáig legfeljebb egyedi esetekben megtapasztalt élményét. A kárpátaljai magyar közösség öntudatra ébredésének csodálatos pillanatai voltak az olyan tömegeket megmozgató rendezvények, mint például az ungvári Petőfi-emléktábla megkoszorúzása 1989. március 15-én. Hasonlóan felemelő élménnyel gazdagított minden résztvevőt az 1991. március 1–3-án Ungváron *A kárpát-medencei magyarság a XX. század végén* címmel megrendezett nemzetközi konferencia, amelyen több mint húsz ország magyarságának képviselői vettek részt. A háromnapos rendezvény záróeseménye az Avangard stadionban megrendezett ökumenikus istentisztelet volt, amelyen többek között Tökés László Királyhágó-melléki református püspök szólt a több ezres hallgatósághoz. Jeles napja lett vidékünk magyarságának október 6., amikor megyeszerte megemlékeztek az aradi vértanúkról. 1993-tól, ugyancsak a KMKSZ aktivistáinak kezdeményezésére, minden évben október 23-án ünnepi rendezvényekre kerül sor az 1956-os események évfordulója kapcsán.

A történelmi múlt felelevenítése, hagyományaink életre keltése és ápolása céljából fél évszázad után ismét emlékműveket és emléktáblákat állítottak a KMKSZ helyi szervezeteinek kezdeményezésére vagy közreműködésével a magyar történelem vidékünkhez kapcsolódó kiemelkedő eseményeinek, helyszíneinek, Kárpátalja s az összmagyarság nagy fiainak tiszteletére, illetve visszakerült eredeti helyére

jó néhány olyan emlékjel, amelyet a II. világháborút követően a szovjet hatóságok távolítottak el. Így például 1989 kiemelkedő kulturális eseményei voltak a Tiszabökény határában, a Rákóczi-szabadságharc első győztes csatája színhelyén újra felállított turulmadaras emlékmű avatóünnepsége júliusban, vagy Illyés Gyula mellszobrának felavatása Beregszászban október 14-én. A Turul-emlékmű, nemzeti ünnepeink helyszíneire hasonlóan, azóta is minden év júliusában több ezer kárpátaljai magyar zarándokhelye. 1990. szeptember 29-én nagyszámú közönség előtt került sor az ungvári Petőfi-szobor avatóünnepségére. Az eseményen jelen volt Göncz Árpád, a Magyar Köztársaság elnöke és Leonyid Kravcsuk, Ukrajna Legfelsőbb Tanácsának elnöke. 1991. október 24-én Nagyszőlősen – a KMKSZ járási szervezete kezdeményezésére – régi helyén, azaz az egykori megyeháza épülete előtt több mint negyven év után újra felállították báró Perényi Zsigmond mellszobrát.

Kezdetől fontos feladatának tekintette a Szövetség a kárpátaljai magyarságot a múltban ért jogtalanságok és sérelmek orvoslását, az ártatlanul meghurcoltak rehabilitálását. Fél évvel az alakuló gyűlést követően, 1989. szeptember 6-án felhívást fogadott el az Elnökség, melyben felszólítja a tagságot, Kárpátalja egész lakosságát, hogy minden helységben állítsanak emlékművet az 1944 őszén jogtalanul elhurcolt és a fogolytáborokban elpusztult kárpátaljai magyar férfiaknak. Október 20-án, amikor megalakult a területi rehabilitációs bizottság magyar munkacsoportja, abban a KMKSZ is képviseltette magát, november 18-án pedig emlékkonferenciát rendezett Beregszászban *A sztalinizmus kárpátaljai áldozatai* címmel, amelynek résztvevői többek között úgy határoztak, hogy november 26-át gyásznapra kell nyilvánítani, s az egykori szolvai gyűjtőtábor temetőjének helyén emlékpark létesítését kezdeményezik. 1990. október 14-i nyilatkozatában a Választmány leszögezi, elvárja, hogy a szovjet államfő és az ukrán parlament mondja ki az 1944 őszén elhurcolt kárpátaljai magyar férfiak bűntelenségét, kollektív politikai rehabilitálását, és kérjen bocsánatot a kárpátaljai magyarságtól. Határozat született arról is, hogy gyűjtés kezdődik a Szolván létesítendő emlékpark javára, majd még ugyanezen év november 24-én sor került a leendő emlékpark területén az ünnepélyes alapkövetételre, a következő év őszén pedig megkezdődtek a kivitelezési munkálatok. Ezzel párhuzamosan, nemegyszer kemény harc árán leküzdvé a konzervatív erők ellenállását, a KMKSZ alapszervezeteinek aktív közreműködésével szinte minden kárpátaljai magyarlakta helységben emlékművet, kopjafát állítottak az ártatlan áldozatok emlékére.

Kiemelt feladatként kezelte a Szövetség a magyar történelmi helységnevek visszaállításának ügyét. A KMKSZ Anyanyelvi és Nyelvpolitikai Bizottsága már 1990 szeptemberében megkereste ez ügyben a Magyar Tudományos Akadémia Nyelvtudományi Intézetét, majd 1991-ben az ungvári Szovjet Hungarológiai Központ és a Magyarságkutató Intézet részvételével tanácskozást rendezett Ungváron a névváltoztatások alapelveinek kidolgozása, a vitás kérdések rendezése céljából. Ezzel egy időben több ízben sürgette a vonatkozó döntések meghozatalát a kárpátaljai megyei tanácsban, így végül a folyamat, ha vontatottan is, de megindult. Az ukrán parlament döntése nyomán még 1991-ben visszakapta két magyar falu – Eszeny és Tiszaásvány – történelmi nevét, további 23 magyarlakta település nevének visszaállítására pedig 1995-ben került sor. Elmaradt ugyanakkor Beregszász hivatalos nevének megváltoztatása, annak ellenére, hogy 1990. november 25-én a KMKSZ kezdeményezésére népszavazást is tartottak a kérdésben Kárpátalja egyetlen magyar többségű városában, s a 14. 478 szavazó közül 12.457-en a Beregszász név mellett voksoltak a jelenleg is használatos Beregovo ellenében. Ugyanakkor a KMKSZ nem elégedhetett meg a névváltoztatás pusztá tényével, el kellett érnie, s sok esetben ez a feladat sajnos még ma is aktuális, hogy a magyarlakta településeken megjelenjenek a névváltoztatást tükröző új helységnevtáblák, fel kellett vennie a harcot azokkal az erőkkel, amelyek szabotálták a feladat végrehajtását vagy eltávolították helyükről a már kihelyezett helységnevtáblákat. A hatékony érdekvédelem szempontjából a Szövetség rendkívüli jelentőséget tulajdonított az önkormányzati munkának, a helyi tanácsokban való jelenlétnek. Így természetes volt, hogy az 1990 márciusára kiírt helyhatósági választásokon jelöltek állítottak a települési és járási tanácsokba, valamint a megyei tanácsba is. A KMKSZ népszerűségének, a fennállásának egy éve alatt elért látványos sikereknek tudható be, hogy a választások eredményeként képviselői és az általa támogatott magyar jelöltek jelen voltak szinte minden magyarlakta település önkormányzatában, a járási tanácsokban és a megyei

tanácsban is. Az eredmények nagyságrendjének érzékeltetésére elegendő, ha megemlítjük, hogy a magyar többségű beregszászi járás tanácsában a választások után jelentős KMKSZ-frakció alakult, a megyei tanácsban pedig a Szövetség 11 képviselőjéhez további magyar képviselők csatlakoztak, s így fennállása során először magyar frakció alakult a testületben.

A kárpátaljai magyarság szervezetének sikerei nyomán egyre szélesebb körben vetődött fel egy, az ukrainai magyarságot egyesítő érdekvédelmi szervezet megalakításának szükségessége. E célból 1991. október 4-5-én tanácskozássra került sor a Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség, a Lvovi Magyarok Kulturális Szövetsége (LMKSZ) és a Magyarok Kijevi Egyesülete (MKE) vezetőinek részvételével, amelyen megállapodás született az Ukrainai Magyarok Demokratikus Szövetségének létrehozásáról. Az alapítószervezetek delegált küldöttei elfogadták az UMDSZ Alapítólevelét, Alapszabályát, megválasztották tisztségviselőit. Az országos szervezet elnökévé Fodó Sándort (KMKSZ), társelnökeivé pedig Vigh Jánost (MKE) és Ilku Marion Józsefet (LMKSZ) választották.

Néhány nappal később, október 27-én a kárpátaljai ruszinok szövetsége, a kárpátaljai németek és szlovákok nemzetiségi szervezetei, a kárpátaljai romák szövetsége, valamint a KMKSZ, felismerve a közös fellépésben rejlő lehetőségeket, megalakították a Kárpátaljai Nemzetiségek Demokratikus Ligáját.

A kárpát-medencei régió első független magyar érdekvédelmi szervezete nagy hangsúlyt fektetett az anyaországhoz és a szomszédos országokban élő magyar népcsoportokhoz fűződő kapcsolatainak ápolására. Így a KMKSZ küldöttei már 1989 júliusában ott voltak a Magyarok Világszövetsége közgyűlésén, mely döntött a szervezet újjáalakításáról, s nem sokkal ezután a két szervezet együttműködési megállapodást is kötött. Ugyancsak 1989-től a Szövetség rendszeresen részt vett az Anyanyelvi Konferencia munkájában is. Megtörtént a kapcsolatfelvétel az első szabad választásokon parlamentbe jutott magyarországi pártokkal, s elsősorban a magyar kormánykoalíció meghatározó erejével, a Magyar Demokrata Fórummal sikerült kialakítani ekkoriban szoros együttműködést, ami többek között abban is megnyilvánult, hogy Antall József pártelnök, az első szabadon választott magyar kormány vezetője hivatalában fogadta a KMKSZ tárgyalóküldöttségét. Szimbolikus jelentőségű volt az 1990 augusztusában a beregszászi járási Asztély és a Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei Beregsurány határában, a Barátság-kertben megrendezett Európa-nap, amelyre a KMKSZ és az MDF szervezésében került sor. Az eseményen jelen volt Katona Tamás államtitkár. Nem utolsósorban e minőségileg új kapcsolatrendszer és együttműködés eredményeként vált lehetségessé a magyar–szovjet, majd 1991-től a magyar–ukrán államközi kapcsolatok szintjén is megjeleníteni a kárpátaljai magyarság legégetőbb problémáit, képviselni a magyarság érdekeit a két ország közötti kisebbségvédelmi egyezmények kidolgozása során, az egyszerűsített határforgalom beindítása és bővítése kapcsán. Az Alapszabályában foglaltaknak megfelelően a Szövetség megalakulásának pillanatától felvállalta a helyi magyarság autonómiatörekvéseinek megjelenítését. Első ízben 1989. szeptember 10-én tárgyalta a Választmány a kérdést, amely heves vitát váltott ki: biztosítható-e, s ha igen, miképpen, hogy a magyar többségű beregszászi járás határain kívül, főleg a szórványban élő magyarságra is kiterjedjenek a területi autonómia által garantált jogok és lehetőségek. Konkrét elképzelések ekkor még nem körvonalazódtak, ugyanakkor a Választmány állásfoglalásában leszögezte, hogy támogatja egy magyar autonóm körzet létrehozását Beregszász központtal.

Az autonómiatörekvések az 1991. augusztusi moszkvai puccs után kaptak újabb lendületet Kárpátalján. Ekkor több társadalmi szervezettel és párttal együtt a KMKSZ is sikraszállt Kárpátalja Ukrajnán belüli autonómiája mellett, ugyanakkor továbbra sem mondott le a Beregszász központú magyar autonóm körzet létrehozásáról. A beregszászi járási tanács KMKSZ-frakciójának kezdeményezésére 1991 őszén határozat születik arról, hogy az Ukrajna függetlenségéről dönteni hivatott országos referendummal egyidőben népszavazást tartanak a magyar autonóm körzet létrehozásáról a beregszászi járás területén. A KMKSZ Választmánya nyilatkozatban szólította fel Kárpátalja magyarságát, hogy a december 1-re kiírt népszavazáson voksoljon Ukrajna függetlenségére, Kárpátalja különleges gazdasági státusára, a beregszászi járásban pedig a magyar autonóm körzet létrehozására. Miután a referendumon a beregszászi járási szavazók nagy többséggel az autonóm körzet létrehozására voksoltak, a KMKSZ

1992 áprilisára elkészítette tervezetét a körzet létrehozására és alapokmányára vonatkozóan. A területi autonómiáról kialakított elképzelések azonban, a lakosság egyértelmű akaratnyilvánítása ellenére, nem valósulhattak meg, miután komoly ellenállásba ütköztek mind a hatalom, mind az Ukrajnát unitáris államként elképzelő politikai erők részéről.

A KMKSZ mindenkor szoros kapcsolatokra és együttműködésre törekedett a kárpátaljai történelmi egyházakkal. Ennek egyik eklatáns példája volt, hogy 1990-ben közös javaslatot terjesztettek elő a területi tanácsban a lelkiismereti szabadságról és a vallási szervezetekről rendelkező törvénytervezettel kapcsolatban. Következésképpen szorgalmazta a Szövetség az állami tulajdonba vett egyházi javak minél teljesebb körű, feltételek nélküli és haladéktalan visszaszolgáltatását.

Elmondható, hogy a KMKSZ megkülönböztetett figyelemmel kezelte a magyar iskolák, az anyanyelvi oktatás kérdéseit. A Szövetség minden elérhető fórumon szorgalmazta az internacionalista iskolák létrehozásának következtében önállóságukat veszített magyar tanintézmények függetlenségének visszaállítását, s új magyar iskolák, illetve magyar tannyelvű osztályok megnyitását ott, ahol erre a lakosság körében igény mutatkozott. Ez irányú erőfeszítéseinek köszönhetően 1989 augusztusában újra megnyílt a magyar tannyelvű középiskola Aknaszlatinán, s a helyi aktivisták kitartó munkájának eredményeként 1991. szeptember 1-től 19 év után ismét van önálló magyar iskolája Nagyszőlősnék. Lépések történtek az anyanyelvi oktatás tartalmi reformja érdekében is, különösen, ami a magyar nyelv és irodalom, valamint a magyar történelem oktatását illeti.

Tekintettel az anyanyelvi oktatás rendkívüli fontosságára a magyar kisebbség szempontjából, e területtel a kezdetektől külön munkabizottság foglalkozott, majd amikor 1991 végén a kárpátaljai magyar pedagógusok létrehozták érdekvédelmi szervezetüket, a Kárpátaljai Magyar Pedagógusszövetséget (a KMPSZ elnöke Orosz Ildikó, a KMKSZ Oktatási Munkabizottságának elnöke lett), a KMKSZ lehetőségeihez mérten minden támogatást megadott az újonnan létrejött szakmai szervezet munkájához. Nem sokkal később együttműködési megállapodást írtak alá a felek, első gyakorlati példajaként a KMKSZ azon koncepciójának, amely a Szövetség fő feladatául az általános politikai érdekvédelmet tekinti, míg a speciálisan szakmai kérdésekben az illetékes szakmai-érdekvédelmi szervezetek véleményét és álláspontját fogadja el mérvadónak. A két szervezet együttműködése azóta is igen gyümölcsöző, s bátran állíthatjuk, példaértékű a régióban.

* * *

A látványos sikerek mellett azonban egyre inkább megmutatkoztak a gyors és nagymértékben spontán szervezeti fejlődés negatív hatásai is. A KMKSZ ugyanis néhány hónap alatt messze túllépte azt a szervezeti nagyságrendet, amelynek irányítását és fenntartását a lelkes tagság társadalmi munkában még kielégítően meg tudta volna oldani. Működésének határfoka egyre inkább elmaradt azokról a követelményektől, amelyeket a kiterjedt szervezeti struktúra és a nagyszámú feladat támasztott a kárpátaljai magyarság érdekvédelmi szervezetével szemben. A szövetségi ügyvitelt mind gyakrabban jellemezte az esetlegesség és a felszínesség. Sok bírálat érte az elnök vezetési stílusát is, amelyet gyakran a rögtönzés, az egyéni akciók jellemeztek. Hasonló kifogások fogalmazódtak meg azonban az elnököt legharsányabban bíráló elnökségi tagok egynémelyikének tevékenységével kapcsolatban is, akik úgyszintén számos esetben mellőzték a kollektív döntéshozatalt, s a szervezetben elfoglalt pozíciójuk folytán ugyancsak felelősséggel tartoztak az említett hiányosságok eluralkodásáért. Tovább súlyosbították a helyzetet a Szövetség vezető testületein belül ekkortájt mind markánsabbá váló ellentétek és a széthúzás. Fodó Sándor elnök egyenesen kudarcként értékelte az 1991-es közgyűlésen elhangzott beszámolójában, hogy több, a kárpátaljai magyarság és a KMKSZ számára igen fontos kérdésben, mint amilyen az autonómia-koncepció kidolgozása vagy az 1990. márciusi helyhatósági választásokon való részvétel volt, a döntéshozó testületeknek nem sikerült egységes álláspontot kialakítaniuk és képviselniük.

Mindezek a körülmények jelentős mértékben csökkentették a szervezet működésének hatékonyságát, s nemegyszer lehetetlenné tették, hogy a KMKSZ valódi súlyának megfelelően vegyen részt a társadalom életében, méltóképpen képviselje a kárpátaljai magyarságot. Egyre nyilvánvalóbbá vált – elsősorban a tagság körében –, hogy elkerülhetetlen a szervezet belső reformja, a KMKSZ életében 1992-vel

lezárult egy korszak.

Az új idők új minőséget, új eszközöket és módszereket kívántak: érzelemmentes, ugyanakkor elvszerű és következetes politizálást a kitűzött célok elérése, a kárpátaljai magyarság érdekeinek hatékony képviselése érdekében, jól működő információs láncot, az eszközszinten kezelhető anyagi-technikai háttér meglétét, a feladatok és tevékenységek mélyebb differenciálását, a munkát segítő szakértői gárdát.

A reform az 1992. március 7-én Ungváron megtartott III. közgyűlésen kezdődött el, ahol a küldöttek megszavazták az Alapszabály módosítását, amellyel megváltozott a KMKSZ legfelső vezetésének struktúrája. A módosítások célja egyrészt az volt, hogy a Szövetség Elnökségében az egyes régiók választott küldöttei legyen a meghatározó szerep, vagyis a KMKSZ valóban demokratikus képviselati tömegszervezetté váljon, a döntéshozatalban még kifejezettebben érvényesüljön a tagság akarata; másrészt egy olyan struktúra létrehozásának feltételei teremtődtek meg ezáltal, amely lehetővé tette a valóban hatékony ügyintézés és irányítás. Ennek egyik elemeként hozták létre az Elnökség mellett működő Titkárságot, melynek feladatát a napi ügyvitel lebonyolításában és koordinálásában határozták meg. A közgyűlés több, túlnyomórészt a reform által indokolt személyi változást is jóváhagyott. Ugyancsak a reform részeként a közgyűlést követően az Elnökség számos intézkedésével igyekezett minőségi változásokat elérni a Szövetségen belüli kommunikáció terén, azaz az alapszervezetekkel való rendszeres kapcsolattartás révén biztosítani a tagság aktív részvételét a szervezeti életben, a döntések előkészítésében és meghozatalában. Ebből a megfontolásból indították útjára a *Kis Újság*-ot, a KMKSZ hírlevelét, valamint igyekeztek rendszeresebbé tenni találkozóikat a tagsággal az Elnökség tagjai. A személyes találkozás és a tapasztalatcsere, az együttgondolkodás fórumainak bővítése céljából rendezték meg 1992 októberében egy Nagyszőlős környéki üdülőben a Szövetség alapszervezeti elnökeinek első konferenciáját, amely olyannyira eredményesnek és sikeresnek bizonyult, hogy máig egyike a KMKSZ legnépszerűbb fórumainak.

Megtörténtek az első lépések az irányban, hogy a KMKSZ valóban professzionális szinten működő szervezetté alakulhasson át. Elkezdődött a tagság felmérése és nyilvántartásának rendszerezése, egy számítógépes adatbázis létrehozása, miáltal a szervezet egész működése fokozatosan áttekinthetővé és dokumentálhatóvá vált. Ezzel párhuzamosan folyt a működés anyagi-technikai feltételeinek megteremtése.

Az 1992 végén első ízben az alapszervezetekhez eljuttatott adatlapok tanúsága szerint a KMKSZ tagsága ekkor 24 975 fő volt, amely 141 alapszervezetbe tömörült.

A reformnak azonban ellenzői is akadtak. Több KMKSZ-tisztségviselő érezte úgy, hogy a változtatások, melyeket az elnök a középszintű vezetők és választmányi tagok tekintélyes részének, a tagság túlnyomó többségének ösztönzésére és támogatásával vitt keresztül, a Szövetségen belüli pozícióik meggyengüléséhez vezetnek, s a fokozatosan megszilárduló szervezeti demokrácia és fegyelem sem az ő malmukra hajtja a vizet. Ez a belső ellenzék létszámából és elenyésző támogatottságából kifolyólag nem tudott érdemi befolyást gyakorolni a III. közgyűlés döntéseire, ám nem sokkal később létrehozta a maga tömörülését, mely Demokratikus Platform néven vált közismertté. Tevékenysége túlnyomórészt a KMKSZ határozatainak és munkájának kritikájára összpontosult, s tagjai különállásukat nemegyszer használták fel arra, hogy kivonják magukat a Szövetség által hozott határozatok betartása alól. Fellépésükkel mind élesebbekké váltak a szervezeten belüli csatározások, melyek színtere fokozatosan a sajtóba csúszott át, s a „médiaháború” idővel a magyarországi hírközlő szervekre is kiterjedt.

Ezekután mindenki arra számított, hogy az 1993. március 14-én Nagyszőlősön megrendezett IV. tisztújító közgyűlésen csap majd össze a két irányzat. Ezzel szemben a Demokratikus Platform nemcsak hogy nem adott hangot kritikai észrevételeinek a fórumon, de néhány tagja nyilvánosan vissza is vonta a sajtóban megjelent, a KMKSZ tagságára és tisztségviselőire nézve sértő kijelentéseit, vádjait mint olyanokat, amelyek minden alapot nélkülöztek. Így zavartalanul folytatódhatott az egy évvel korábban megkezdett szervezeti reform. A küldöttek jóváhagyták a KMKSZ módosított Alapszabályát és új Programját, majd a tisztújításra került sor. A vezetői stílusa miatt korábban sokat bírált Fodó Sándor a

titkosan leadott szavazatok elsöprö többségét megszerezve lett ismét a Szövetség elnöke, s változatlan összetételben választották újra a KMKSZ Elnökségét is.

Nem sokkal a közgyűlést követően, 1993 májusában megjelent a Szövetség folyóirata, a Kárpátaljai Szemle első száma.

A vonatkozó törvények változása és az Alapszabályban eszközölt módosítások következtében szükségessé vált a KMKSZ Alapszabályának újrajegyzése a megyei hivataloknál, amelyek azonban vonakodtak megtenni ezt. A megyei állami közigazgatás illetékesei újabb és újabb kifogásokkal hozakodtak elő, amiből hamarosan nyilvánvalóvá vált, hogy időhúzásról van szó, annak a politikának a folyományáról, amely minden eszközzel megpróbálta kiszorítani a nemzetiségi szervezeteket a politikából. Ezért 1993 nyarán a KMKSZ Elnöksége úgy határozott, hogy jogorvoslatért a bírósághoz fordul. A kétszeri halasztás után október 28-ra kitűzött tárgyaláson született ítélet kötelezte a megyei adminisztráció igazságügyi főosztályát, hogy a szükséges módosításokkal ejtse meg az Alapszabály bejegyzését, ami ezek után rövid időn belül meg is történt. Így a KMKSZ győztesen és megerősödve került ki a konfliktusból, s amellett, hogy biztosította a szervezet működésének zavartalanságát, példát szolgáltatott azon elvi hozzáállásnak a létjogosultságára, amely a jog felsőbbbségére apellál a hivatali önkénnyel szemben.

A Szövetség belső ellenzékének a nagyszőlösi közgyűlésen tanúsított passzivitása azonban nem jelentette az ellentétek megszűnését. 1993 nyarán és az év második felében két olyan, a kárpátaljai magyarság egészét érzékenyen érintő kérdés is napirendre került, mely ismételten bizonyította, a megosztottság továbbra is komoly tehertételt jelent a KMKSZ számára. Elsőként az ukrán–magyar alapszerződés megkötésének kérdése borzolta fel a kedélyeket. A dokumentum tervezete, melynek kidolgozása során nem kérték ki a kárpátaljai magyarság vagy érdekvédelmi szervezetének véleményét, nem sokkal aláírása előtt vált széles körben ismertté, és a magyarországi parlamenti ratifikálás folyamata tovább élezte a kérdés kapcsán kirobbant konfliktust. Az alapszerződés megkötésének anyaországi támogatói és ellenzői egyaránt szerették volna a maguk oldalán csatasorba állítani a kárpátaljai magyarságot vagy legalább annak néhány prominens képviselőjét. A Szövetség Választmánya számára ugyanakkor nyilvánvaló volt, hogy a magyarországi pártoknak ezek a törekvései nem szolgálják az ukrainai magyar kisebbség javát, és tisztában volt a testület azokkal a veszélyekkel is, amelyeket egy esetleges támogató vagy elutasító állásfoglalás rejt magában a kisebbség pártpolitikán felül álló érdekvédelmi szervezete számára. Ennek megfelelően a testület hosszas vita után megfogalmazott nyilatkozatában le is szögezte, a Szövetség természetes érdeke, hogy a két ország között megszülessék egy jó alapszerződés, ez az elvi álláspont azonban semmiképp sem értelmezhető a vitatott szerződés értékeléseként. A KMKSZ nehezményezi, hogy a szerződés a kisebbség feje felett kötött, ezért az az álláspontja, hogy nem foglal állást a vitatott dokumentum kapcsán. Ennek ellenére a Szövetség több, magát ellenzékinek tartó képviselője, eleget téve a különböző magyarországi politikai körök részéről érkező megkereséseknek, nyíltan állást foglalt az ügyben, nemegyszer KMKSZ-tisztségviselői minőségében is (esetenként – az aktuális elvárásoknak megfelelően – hol támogatva, hol bírálva az alapszerződést), amivel súlyosan megsértette a szervezeti demokráciát, és kis híján kritikus helyzetbe sodorta a KMKSZ-t.

Még el sem csitult az alapszerződés körüli vita, amikor 1993 őszén újabb, minden korábbinál komolyabb nézeteltérés rázta meg a Szövetséget. A KMKSZ az Alapszabályában és Programjában rögzített céljainak és feladatainak megfelelően fontosnak tartotta, hogy megmérettessék az 1994 tavaszára kiírt parlamenti és helyhatósági választásokon, a hatékony érdekvédelemhez nélkülözhetetlen tanácsi jelenlétet, képviselőket szerezzen.

1993. október 17-én a KMKSZ Választmánya nagyberegai ülésén úgy határozott, hogy a parlamenti képviselőjelölt-állítást a középszintű szervezetek javaslatainak figyelembevételével a Szövetség megyei jelölőgyűlésének hatáskörébe utalja. A beregszászi középszintű szervezet választmányának november 20-i ülésén Dalmay Árpád elnök és több más, a KMKSZ belső ellenzékéhez tartozó tisztségviselő a beregszászi választókerületben a KMKSZ alelnöki posztjáról a beregszászi járási elnöki megbízotti pozícióért egy évvel korábban lemondó Tóth Mihály jelölésére tett javaslatot a középszintű szervezet

elnökségének nevében, ami nagy felháborodást keltett, mivel a határozatról még a szóban forgó elnökség több tagja is csak e bejelentésből értesült. Ráadásul a tagság túlnyomó többsége számára nyilvánvaló volt, hogy a beregszászi, többségében magyarok lakta parlamenti választókerületben, az egyetlenben, ahol a magyarság képviselője a győzelem reális esélyével szállhatott harcba a képviselői mandátumért, a kárpátaljai magyarság érdekvédelmi szervezetének elnökét kell jelölnie. A jelölés kérdése megosztotta a járási szervezet választmányát és a tagságot is. Végleges döntés sem az ülésen, sem később nem született, mivel demokratikus döntéshozatalra ezek után gyakorlatilag már nem volt mód. A Tóth Mihály jelölését szorgalmazók ugyanis kihasználták a beregszászi magyarság egy részének félreértelmezett lokálpatriotizmusát – akik ennél fogva a „beregszászi” Tóth Mihályt részesítették előnyben az „ungvári” Fodó Sándorral szemben –, s a szervezeti élet alapvető szabályait sem tartották be a továbbiakban.

A KMKSZ december 19-i megyei jelölőgyűlése Fodó Sándor elnök jelölése mellett döntött a beregszászi választókerületben.¹ Ennek ellenére 1994 januárjában a beregszászi középszintű szervezet választmányának ülésén Dalmay Árpád bejelentette: a beregszászi járás középszintű szervezetének elnöksége nem változtat korábbi álláspontján, továbbra is Tóth Mihály mellett foglal állást. Az eljáráson felháborodott beregszászi járási választmány ezután ugyan ismét 30-14 arányban Fodó Sándor jelölését támogatta, ám a beregszászi járási elnök, az elnökségi és választmányi tagok egy része nem vetette magát alá a határozatnak, s a kampány során Tóth Mihály mellett korteskedett; ráadásul tette mindezt nemegyszer a KMKSZ beregszászi járási szervezete nevében.

Ebben a helyzetben a KMKSZ március 20-án Beregszászban megtartott V. közgyűlésén is a választásokkal kapcsolatos kérdéseken volt a hangsúly. Az információs lapok tanúsága szerint a Szövetségnek ekkor 143 alapszervezete és 25 967 tagja volt, vagyis a korábbi években tapasztalt szinte töretlen fejlődés megtorpant. A szervezeten belüli viták és nézeteltérések negatív hatása elsősorban a konfliktusokban leginkább érintett beregszászi járásban mutatkozott meg, ahol a taglétszám 1993-hoz képest oly mértékben csökkent, hogy azt a többi középszintű szervezetben tapasztalt lassú növekedés éppen csak ellensúlyozta.

A választási eredményekről elmondható, hogy a KMKSZ várakozáson felül szerepelt, hiszen a parlamenti képviselőválasztáson mindhárom jelöltje a második fordulóra jutott (egyetlen kárpátaljai társadalmi szervezet vagy párt sem tudott hasonlóan jó választási eredményt produkálni), s számos megyei, járási, városi és községi tanácsi mandátumot szereztek a Szövetség által indított vagy támogatott jelöltek. A megyei tanács és a járási tanácsok magyar képviselőinek aránya általában valamivel meghaladta a magyarság lakosságon belüli részarányát, s ugyanez volt a helyzet a községek, nagyközségek és járási alárendeltségű városok képviselőtestületeiben. Ugyanakkor Fodó Sándor választási veresége, de különösen a kampány okozta erkölcsi pusztítás, amely ráadásul nem korlátozódott csupán a beregszászi választókerületre, sajnálatos következményekkel járt. A választásokat követő hónapokban a belső ellenzék kivált a Szövetségből, és alternatív társadalmi szervezeteket hozott létre, amelyeknek tagságát nemegyszer a belső csatározások által megtévesztett KMKSZ-tagokból toborozták. Jellemző a folyamatra, hogy nincs tudomásunk egyetlen olyan esetről sem ebből az időszakból, amikor a KMKSZ valamely alapszervezetének közgyűlése a szabályok betartásával hozott volna döntést a feloszlásról vagy az átalakulásról.

Kétségtelen, hogy az 1994 tavaszán–nyarán előállt helyzet, az ungvári városi középszintű szervezet felbomlása és a tagság egy részének a beregszászi középszintű szervezetből való kiválása komoly feladatok elé állította a szervezetet. Sokat hangoztatott vélemény volt azokban a kritikus hetekben, hogy a KMKSZ a továbbiakban csupán egyike lesz a féltucat kárpátaljai magyar szervezetnek, ám nem így történt. A választások kapcsán közösen végzett munka, a nyílt versengés, az álláspontok tudatos megfogalmazása, vállalása és ütköztetése nagymértékben hozzájárult a Szövetség politikai érésehez, a tagság önnön erejére, lehetőségeire, szerepére való ráébredéséhez, a csapatszellem megerősödéséhez. A kezdeti nehézségeken így viszonylag rövid időn belül sikerült úrrá lenni; olyannyira, hogy a beharangozottakkal ellentétben tulajdonképpen nem következett be szakadás a Szövetségen belül, csupán az eddigi belső ellenzéket alkotó személyek távoztak. Még ebben az évben sikerült lebonyolítani

a tagkönyvcsere, s ezzel együtt rendezni a nyilvántartást. Az ungvári tagságnak az a része, amely kitarthatott a KMKSZ mellett, rövidesen három alapszervezetbe tömörült, s ősszel újjászerveződött a beregszászi középszintű szervezet is, mely ekkor 26 alapszervezetet tömörített. Így az 1994-es nyilvántartási lapok alapján a Szövetségnek az év végén 102 alapszervezete működött: 26-26 a beregszászi járási és ungvári járási középszintű szervezetekben, 25 a nagyszőlősi, 14 a felső-Tisza-vidéken, 8 a munkácsi körzetben s 3 Ungváron. A megszűnt alapszervezetek többsége kislétszámú ungvári és beregszászi városi szervezet volt, így a tagság száma nem csökkent drasztikusan, s 21 842 főt tett ki, ami 4125-tel volt kevesebb az előző évinél.

A kárpátaljai magyarság érdekeinek hatékonyabb képviselése és érvényesítése érdekében a KMKSZ 1994 májusában kezdeményezte a Kárpátaljai Magyar Egyeztető Tanács létrehozását, amelyben a magyar tanácsi képviselők, a megyei szintű társadalmi szervezetek, intézmények és egyházak képviselői vettek volna részt. Mindenekelőtt egy olyan fórum megteremtése lebegett célként a Szövetség vezetőinek szeme előtt, amely alkalmas a kisebbséggel kapcsolatos legfontosabb kérdésekben a közös akarat kimunkálására és megjelenítésére. A másik nem kevésbé fontos szándék a hivatalos hatalmi szféra magyarsággal kapcsolatos részének az említett ügyek rendezésébe való bevonása volt, vagyis az önkormányzatok és a civil szerveződések közötti kapcsolat kiszélesítése és megerősítése. Sajnos a tavaszi parlamenti választásokat követően létrejött magyar szervezetek részéről ekkor még hiányzott az a minimális együttműködési szándék, amely az elképzelés megvalósulásához nélkülözhetetlen volt. A tárgyalt időszak jelentős eseménye volt a Kárpátaljai Nemzetiségek Demokratikus Ligájának 1993. júniusára összehívott II. közgyűlése. A Liga működésének két éve nyilvánvalóvá tette, hogy pillanatnyi formájában a szervezet nem váltotta be a kezdetben hozzá fűzött reményeket, sőt veszélyes a tagszervezetekre nézve, amennyiben vezető testületei és elnöke a tagszervezetek közötti teljes egyetértés létrejötte nélkül hozhattak döntéseket súlyos politikai kérdésekben. A KMKSZ által a közgyűlés figyelmébe ajánlott új alapszabály-tervezet kerekasztal-jellegű tanácskozási testületként képzelte el a megújult Ligát, mely határozatokat csak konszenzusos alapon, minden tagszervezet egyetértése esetén hozhat. Mivel azonban a közgyűlés a közös ruszin–orosz koncepciót fogadta el, amelynek értelmében a döntések továbbra is többségi szavazás eredményeként születtek volna, a KMKSZ ideiglenesen felfüggesztette Liga-tagságát.

A korábbi évekhez hasonlóan a KMKSZ ebben az időszakban is részt vett az ukrán–magyar vegyes bizottság munkájában, folyamatosan dolgoztak tisztségviselői a magyarországi parlamenti pártokkal és szervezetekkel fenntartott kapcsolatok ápolásán és továbbfejlesztésén. Az ebben az időben rendszeressé váló magas szintű találkozók túl a mind szorosabbá váló együttműködés gyümölcseként került sor 1993 nyarán Malomréten arra a magyarországi és kárpátaljai magyar fiatalok részvételével a KMKSZ és a Fidesz által közösen rendezett ifjúsági táborra, amely az első ilyen jellegű rendezvény volt a régióban.

Következésképpen fejlesztette a Szövetség a szomszédos országokban élő magyarság érdekvédelmi szervezeteihez fűződő kapcsolatait. Ennek keretében került sor a hivatalos kapcsolatfelvételre a szlovákiai CSEMADOK-kal. 1993 októberében a KMKSZ meghívására Kárpátaljára látogatott a Romániai Magyar Demokrata Szövetség Markó Béla elnök vezette küldöttsége, 1994 májusában pedig – vizonzandó a látogatást – a KMKSZ Fodó Sándor vezette delegációja utazott Erdélybe. A tárgyalások során a felek hangsúlyozták annak szükségességét és fontosságát, hogy a Kárpát-medencében élő magyar közösségek állandó, elmélyült kapcsolatot tartsanak fenn egymással, tekintve, hogy nyelvi, kulturális hagyományaik, történelmük révén egyazon nemzethez tartoznak, kisebbségi helyzetükben pedig ennek a nemzeti önazonosságnak a megőrzéséért küzdenek.

Az ukrán állam születését kísérő gazdasági válság elmélyülése, a vontatottan meginduló privatizáció – melyek igen érzékenyen érintették a kárpátaljai magyarságot is – indokolták, hogy mind meghatározóbb szerepet játsszanak a KMKSZ érdekvédelmi tevékenységében a gazdasági kérdések. Különösen a földprivatizáció menetét kísérte élénk érdeklődéssel a tagság, hiszen kimenetele hosszú évtizedekre meghatározhatta a többségében vidéken élő magyarság boldogulását. Átérezve a probléma súlyát, a KMKSZ Választmánya már 1992 májusában bizottságot hozott létre a földreformmal kapcsolatos

álláspont kidolgozására, s azzal a követeléssel fordult a területi tanácshoz, hogy a vitás kérdések rendezéséig állítsa le a föld magánkézbe adását.

A Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség fennállásának egyik legnagyobb szabású akciója vette kezdetét, amikor a magyar országgyűlés elfogadta a második világháború alatt és után jogtalanságot elszenvedett egykori magyar állampolgárok kárpótlásáról szóló törvényt. A KMKSZ, miután megbizonyosodott arról, hogy a törvény hatálya a Kárpátalján élő egykori magyar állampolgárságú sértettekre is kiterjed, erkölcsi kötelességének tartotta, hogy megszervezze a lakosság tájékoztatását, a kárpótlási űrlapok kitöltését és az igénylések eljuttatását az illetékes magyar hivatalokhoz. A kárpótlás több ezer magyar és ukrán nemzetiségű kárpátaljai lakost érintett.

Folyamatosan napirenden tartotta a Szövetség a határátkelőhelyek bővítésének, a határátlépés civilizáltabbá és egyszerűbbé tételének kérdését, foglalkozott a magyar nyelvű sajtó terjesztésével, a betelepítésekkel kapcsolatos problémákkal a magyarok által nagyszámban lakott vidékeken.

Tovább folytatódott a Kárpátaljai Magyar Pedagógusszövetséggel közös küzdelem a magyar iskolákért, a kárpátaljai magyar nyelvű oktatás jövőjéért. 1993. szeptember 1-jén, öt évtizedes szünet után, magyar tannyelvű osztály nyílt Huszton, s több magyar első osztály indult a nagyszőlősi járás részben magyarok lakta görög katolikus falvaiban – Gödényházán, Feketeardőban, Fancsikán stb.

1993 augusztusában a KMKSZ és a KMPSZ részéről megfogalmazódott egy magyar tannyelvű főiskola létrehozásának gondolata. A cél érdekében a felek rövidesen létrehozták A Kárpátaljai Magyar Főiskoláért Alapítványt, melynek a két fentnevezett szervezeten kívül alapító tagjai lettek a Kárpátaljai Református Egyház és Beregszász város önkormányzata. 1994. május 17-én a nyíregyházi Bessenyei György Tanárképző Főiskola, a magyar Művelődési és Közoktatási Minisztérium (MKM), a Határon Túli Magyarok Hivatala és a vendéglátó, A Kárpátaljai Magyar Főiskoláért Alapítvány megállapodást írt alá, amely lehetővé tette, hogy a nyíregyházi Bessenyei György Tanárképző Főiskola szakmai segítségével, az MKM támogatásával szeptember 15-től meginduljon Beregszászban a speciális főiskolai képzés, vagyis megteremtődtek az alapjai egy önálló kárpátaljai magyar felsőoktatási intézmény létrehozásának. A főiskola első hallgatói óvodapedagógusi, tanítói, angol-földrajz és angol-történelem szakon kezdhették meg tanulmányaikat.

A Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség és több más határon túli magyar érdekvédelmi szervezet kezdeményezésére 1994 februárjában Budapesten létrejött a Határon Túli Magyar Könyvkiadás központi kuratóriuma, az egyes régiókban pedig, így Kárpátalján is, megalakultak a helyi alkuratóriumok, melyekbe a legitim politikai szervezetek, a magyar nyelvű könyvkiadásban érdekelt intézmények és az egyházak delegálták képviselőiket. A kárpátaljai alkuratórium már alakuló ülésén deklarálta azon elveket, amelyek alapján a támogatásra javasolt kéziratok rangsorolását végezni kívánja. Ennek értelmében az elbírálás során előnyben részesülnek a helyi alkotók, mindenekelőtt az elsőkötetes szerzők művei, a helytörténeti, néprajzi, történelmi tárgyú munkák, illetve a magyar irodalom klasszikusainak alkotásai.

Ugyancsak 1994 jelentős eseménye volt, hogy az Illyés Gyula Közalapítvány támogatásának köszönhetően Nagyszőlősen megkezdte működését a KMKSZ, a KMPSZ, a Kárpátaljai Magyar Cserkészszövetség és a Kárpátaljai Református Egyház közös nyomdája.

* * *

Szerencsének tekinthető a szerencsétlenségben, hangsúlyozta Fodó Sándor elnök a szervezet 1995. évi közgyűlésén, hogy az ellenzék kiválásával a Szövetségen belül megszűnt az ellenségeskedés, a vádaskodás, helyüket a konstruktív hangvételű vita, a közös ügyért tenni akarók párbeszéde vette át. Így 1995-től folytatódhatott a módszeres szervezetépítő munka, amit az 1994-es választási kampány és a kiválások megszakítottak.

Rendkívül jelentős eredménynek tekinthető, hogy a gazdasági nehézségek ellenére ezekben az években szinte a semmiből sikerült létrehozni a szervezet infrastruktúrájának alapjait, s fenntartani működőképességét, ami, ha szűkösen is, de lehetővé tette a további eredményes politikai és kulturális tevékenységet. Nem lebecsülendő az a tény sem, hogy bár a gazdasági ellehetetlenüléssel párosuló osztársadalmi érdektelenség, közöny komoly feladat elé állította azokat a szervezeteket, amelyek

számottevő társadalmi bázissal rendelkeztek, a KMKSZ-nek sikerült megőriznie tagságát, sőt újjászerveződött több beregszászi járási alapszervezet, s általában véve ismét lassú növekedésnek indult a taglétszám.

Az 1996-os közgyűlést ennek megfelelően az optimizmus jellemezte. Sor került az esedékessé vált tisztújításra. A küldöttek a KMKSZ új elnökévé titkos szavazással Kovács Miklóst választották, a tiszteről leköszönő Fodó Sándort pedig érdemei elismeréséül közfelkiáltással tették meg tiszteletbeli elnökké.

Az elmúlt évek választási kampányai, aláírásgyűjtési akciói és egyéb tömegeket megmozgató kezdeményezései meggyőzően bizonyították, hogy a KMKSZ erejét tagsága, a helyi alapszervezetek kiterjedt hálózata jelenti, hogy a kárpátaljai magyarság önszerveződésének ez a formája a változó viszonyok és kihívások közepette megőrizte jelentőségét. Az alapszervezetek az ország általános leépülése közepette is képesek voltak megőrizni, sőt a kilencvenes évek második felében továbbfejleszteni tevékenységüket, ami többek között megmutatkozott az általuk szervezett rendezvények növekvő számában és színvonalában, kivívott tekintélyük és súlyuk gyarapodásában. Ezért a KMKSZ VII. közgyűlése, majd a Választmány által megfogalmazott cél a jól működő, vagyis aktív és tekintélyes alapszervezetek kialakítása lett. Emellett lépések történtek az irányban is, hogy növekedjenek a regionális érdekeket és igényeket jobban átlátó és ismerő, ennél fogva teljesebben megjeleníteni és képviselni képes középszintű szervezetek szerepe és lehetőségei. A kitűzött célok megvalósításának egyik fontos elemeként kezdetét vette a középszintű és alapszervezetek helyi bejegyzésének folyamata, melynek eredményeként ezek a szervezetek immáron szélesebb jogkörrel felruházva, nagyobb lehetőségekkel vehettek részt a közéletben.

Nem elhanyagolható körülmény, hogy az 1994-es választások során a KMKSZ jelöltjeire, illetve a Szövetség által támogatott jelöltekre leadott szavazatok olyan politikai tőkét biztosítottak a KMKSZ számára ebben az időszakban, amelyet semmilyen ellenkampány vagy elhallgatás – mindkettőre volt példa ebben az időszakban – nem volt képes semmissé tenni. Ez meg is mutatkozott azokban a politikai-érdekvédelmi akciókban, amelyekből nyilvánvalóvá vált: a vidék számottevő politikai csoportosulásai, a helyhatalmi szervek igenis számolnak a KMKSZ támogatottságával a kárpátaljai magyarság körében.

1997-ben megkezdődött a KMKSZ felkészülése az 1998 márciusára kiírt parlamenti és helyhatósági választásokra. A Szövetségben mindenki tisztában volt a megmérettetés jelentőségével, hiszen a sikeres szereplés igazolhatta a KMKSZ által még 1992-93-ban választott irányvonal helyességét. A bizakodás volt a jellemző erre az időszakra annak ellenére, hogy a választási törvény módosítása egészében véve hátrányosan érintette a kárpátaljai magyarságot. A parlamenti választások tekintetében például 1994-hez viszonyítva duplájára nőttek az egyéni választókerületek, s bár ennek következtében gyakorlatilag a megye valamennyi magyarok lakta települése egyetlen választókerülethez tartozott immár, a magyar nemzetiségű választók többsége mégis a minimális 1-2 százalékra olvadt. Félő volt éppen ezért, hogy amennyiben több magyar jelölt is indul a körzetben, előfordulhat, hogy nem magyar jelölt szerzi meg a képviselői mandátumot. Átérezve a fenyegető veszély nagyságát, a KMKSZ több ízben tárgyalásokat kezdeményezett a megye magyar érdekvédelmi szervezeteivel a választási együttműködésről, ám sajnálatos módon nem sikerült közös álláspontot kialakítaniuk. Ami a helyhatósági választásokat illeti, itt a legnagyobb gondot a tanácsi képviselők listás választása jelentette, mivel ugyancsak csökkentette a magyar jelöltek győzelmi esélyeit. Biztató volt ugyanakkor, hogy legalább helyi szinten, a beregszászi járásban sikerült egyfajta választási szövetséget kötni a Beregvidéki Magyar Kulturális Szövetséggel. A sokéves aprólékos és elvszerű építőmunka, a Szövetség következetes kiállása a magyar ügy mellett, a jól megszervezett és a tagság által példaértékűen lebonyolított kampány azonban végül meghozta a kívánt eredményt: Kovács Miklós, a KMKSZ elnöke magabiztos győzelmet aratott a 72. számú Beregszász központú parlamenti választókerületben, s a Szövetség képviselői szép számban kerültek be a területi, járási, valamint községi és városi tanácsokba.

Folyamatos volt a kapcsolattartás a tárgyalt időszakban mind az ukrainai, mind a magyarországi állami szervekkel és hivatalokkal. A KMKSZ továbbra is részt vett az ukrán–magyar kisebbségvédelmi

kormányközi vegyes bizottság ajánlásainak kimunkálásában, 1998 tavasza óta pedig Kovács Miklós parlamenti képviselő révén jelen van az ország törvényhozásában és annak a kisebbségekkel foglalkozó parlamenti bizottságában. Részt vállalt a Szövetség az ukrainai és megyei nemzetiségi tanácsadó testületek munkájában, s az idők során számos egyéb fórumon is kifejtette a magyarságot érintő kérdésekkel kapcsolatos elképzeléseit, többek között az autonómia különböző formáinak lehetőségéről és szükségességéről. Nem egy alkalommal fordult a KMKSZ a megyei tanácshoz, a minisztériumokhoz s egyéb hivatalokhoz a magyarságot érintő problémák megoldását sürgetve: így a határátkelés, illetve az útlevélek magas árának kérdésében, a vízumkényszer és a közbiztonsági illeték kérdésében, a magyar rádió és televízió vételi körülményeivel, a magyarországi sajtótermékek behozatalával kapcsolatban, a kárpótlással kapcsolatos illetékek vonatkozásában, az összevont helyi tanácsok szétválasztásának és a történelmi helységnevek visszaállításának ügyében stb.

A KMKSZ mindent megtett annak érdekében, hogy elősegítse a magyarországi politikai erők konszenzusát a kisebbségi kérdésekben. Kiegyensúlyozott és korrekt viszony kiépítésére törekedett valamennyi anyaországi párttal, amit a napi aktuális kérdések kapcsán kialakított együttműködésen és rendszeres konzultáción túl elsősorban a parlamenti pártokkal létrejött magas szintű hivatalos tárgyalások jeleztek. Megemlíthetjük ezzel kapcsolatban például a Fidesz-MPP Németh Zsolt alelnök vezette küldöttségének 1997. márciusi ungvári látogatását vagy az MSZP hasonlóan magas szintű delegációjával folytatott megbeszéléseket a KMKSZ Ung-parti székházában, amelyeken a résztvevők egybehangzóan fogalmazták meg, hogy a problémák kölcsönös megismerése és eredményes kezelése céljából a jövőben is szorgalmazni kívánják a hasonló találkozók létrejöttét.

Feladatának tekintette a Szövetség a kárpátaljai magyarság érdekeinek megjelenítését a nemzetközi fórumokon is, elsősorban azokon, amelyek a kisebbségek jogainak érvényesítésében és bővítésében játszhattak szerepet. Ebből a megfontolásból vett részt a KMKSZ kezdetben megfigyelőként, később társult tagként, végül 1996 májusától teljes jogú tagként az Európai Népcsoportok Szövetségi Uniójának (FUEV) munkájában. Hasonló indítatásból utazott Kovács Miklós elnök, parlamenti képviselő Genfben az ENSZ emberjogi és kisebbségi bizottsága kisebbségi munkacsoportjának ülésére 1998 májusában.

Méltóképpen képviselte a KMKSZ vidékünk magyarságát a Magyarok Világszövetségében. Következetes fellépésével nagyban hozzájárult a szervezet elhúzódnó belső reformjának sikeréhez, s súlyának megfelelő képviseletre tett szert vezető testületeiben. 1995 októberében a Szövetség támogatásával megalakult az MVSZ Ukrainai Országos Tanácsa, amelynek legfontosabb feladata a kapcsolattartás és az információcsere folyamatosságának biztosítása az MVSZ, illetve annak ukrainai tagszervezetei között. Az MVSZ és tagszervezetei által lebonyolított rendezvények közül mindenképpen ki kell emelnünk a Magyarok IV. Világtalálkozóját, amelyre 1996 júniusában került sor Budapesten. A világ magyarságának ezen a grandiózus találkozásán a KMKSZ több mint 100 tagú küldöttséggel vehetett részt. Az 1996 októberében Budapesten megtartott tisztújító közgyűlés óta az MVSZ elnökségében az ukrainai magyarságot dr. Soós Kálmán, a KMKSZ ungvári járási középszintű szervezetének elnöke, az MVSZ Ukrainai Országos Tanácsának elnöke képviseli, s a Választmány tagja Fodó Sándor, a KMKSZ tiszteletbeli elnöke, Milován Sándor, a KMKSZ alelnöke és Vári Fábrián László, a KMKSZ beregszászi járási középszintű szervezetének elnöke.

Az 1994-es választások kapcsán a kárpátaljai magyarságon belül kiéleződött válság sajnos az UMDSZ-re is áterjedt. A KMKSZ több ízben kinyilvánította, kész a tagszervezetek között még 1993-ban elkezdődött, a szervezet reformját célzó párbeszéd folytatására, ám a parlamenti választások eredményének hatására az UMDSZ néhány kisebb tagszervezete úgy határozott, felrúgja az érvényben lévő megállapodást, mely a szervezet jövőbeni státuszának, felépítésének és feladatainak közmegegyezés alapján történő rendezését irányozta elő. Ezek a tagszervezetek 1996 márciusában az alapszabályt megsértve rendkívüli közgyűlést hívtak össze, amelyen a KMKSZ képviselőinek távollétében a Szövetségből a választásokat követően kivált és ellenzéki szervezeteket létrehozó személyeket juttattak vezető pozícióba. Fodó Sándort, az UMDSZ elnökét – ugyancsak távollétében – elmozdították tiszteből, s helyette a parlamenti képviselői mandátumhoz jutott Tóth Mihályt választották a szervezet új

elnökévé. A KMKSZ tiltakozásának adott hangot a demokrácia szabályainak ilyen durva megsértése láttán, az UMDSZ alapszabály-ellenesen összehívott fórumát és annak döntéseit pedig illegitimnek nyilvánította, sőt tagságát is felfüggesztette a szervezetben. A KMKSZ-t politikai ellenfelüknek tekintő kárpátaljai magyar szervezetek elutasító magatartása, s azon igyekezetük következtében, hogy az UMDSZ-t a Szövetség ellenszervezetévé alakítsák át, a helyzet normalizálására irányuló minden törekvés hosszú ideig eredménytelen maradt. Csupán 1998 nyara óta, miután a KMKSZ választási győzelme ismételt és immár kétségbevonhatatlanul bizonyította a KMKSZ legitimitását a kárpátaljai magyarság politikai érdekvédelme terén, tapasztalható a korábbiaknál konstruktívabb hozzáállás a kérdés rendezéséhez az UMDSZ tagszervezetei részéről. A nemrégiben megindult puhatolózó tárgyalások során a KMKSZ egyértelműen értésére adta partnereinek, ragaszkodik korábbi álláspontjához, miszerint a kérdés rendezésének alapját csakis az 1996 márciusát megelőző állapotok helyreállítása képezheti.

További lépések történtek az 1944-es események áldozatainak és sértettjeinek rehabilitálása, a magyarságot a múltban ért sérelmek orvoslása érdekében. A KMKSZ Választmánya 1996. november 10-i beregvári ülésén ismételt szorgalmazta az 1944 őszén ártatlanul elhurcoltak rehabilitálását, továbbá követelte, hogy „...Ukrajna parlamentje semmisítse meg a Kárpátaljai Néptanács 1944-es határozatának azon részét, amelyben a magyar és a német népet az ukránok örök ellenségeinek nyilvánították”, mivel úgy véli, „a második évezred küszöbén egyetlen népre sem süthető rá a kollektív bűnösség minden alapot nélkülöző bélyege, s megengedhetetlen, hogy Ukrajna magyar nemzetiségű állampolgárait méltóságukban sértő dokumentumok legyenek hatályban”.

Folytatódott a KMKSZ és a Kárpátaljai Magyar Pedagógusszövetség együttműködése az anyanyelvi oktatás, a kárpátaljai magyar oktatási rendszer megőrzése és fejlesztése terén. Közös fellépésük eredményeként, bár a kérdés még nem rendeződött véglegesen, sikerült megőrizni a kárpátaljai magyar iskolák végzősei számára az anyanyelven való érettségizés lehetőségét és a magyar nyelven való felvételizés jogát az Ungvári Állami Egyetemen, ahol a magyar állam támogatásával 1996-ban magyar tannyelvű csoportok indultak néhány természettudományi karon is. Továbbra is hatalmas erőbevetéssel és lelkesedéssel folyt a magyar tannyelvű tanárképző főiskola létrehozása Beregszászban. A szakmai és érdekvédelmi szervezetek együttműködésének látványos példája volt az a közös aláírásgyűjtési akció, amelyet 1996 tavaszán szerveztek a főiskola működési engedélye kiadásának meggyorsítása céljából, s amely során két hét alatt több mint 20 000 aláírást sikerült összegyűjteni. Az odaadó munka végül meghozta gyümölcsét: 1996. szeptember 25-én sor kerülhetett a Kárpátaljai Magyar Tanárképző Főiskola ünnepélyes tanévnyitójára, amely egyben az intézmény avatóünnepsége is volt, s amelyen jelen volt Vitalij Babak, az ukrán oktatási miniszter helyettese és Magyar Bálint, Magyarország művelődési és közoktatási minisztere.

A KMKSZ és a KMPSZ a kezdetektől támogatta a Határon Túli Magyar Ösztöndíjtanács (HTMÖT) működését, amely a tanulóiraikat Magyarországon folytató határon túli magyar diákok számára biztosítandó ösztöndíjakról hivatott dönteni. 1996 elején a HTMÖT a munkáját a határon túl segítő szervezetekkel egyetértésben helyi regionális alkuratóriumok felállítását határozta el. Eleget téve a Budapestre érkezett felkérésnek, a KMPSZ a KMKSZ támogatásával kidolgozta és megvitatás céljából számos kárpátaljai magyar szakmai és érdekvédelmi szervezetnek megküldte a létrehozandó Kárpátaljai Magyar Ösztöndíjtanács (KMÖT) működési szabályzatának tervezetét, amelyet az érintett szervezetek elfogadtak, így a KMKSZ, a KMPSZ, a Kárpátaljai Magyar Tudóstársaság, a Kárpátaljai Magyar Szervezetek Fóruma, a Magyar Értelmiségiek Kárpátaljai Közössége, valamint a történelmi egyházak képviselőinek részvételével még az év júniusában megalakulhatott az a 11 tagú testület, amely azóta közmegegyezésre végzi a magyar Művelődési és Közoktatási Minisztérium által a kárpátaljai diákok, doktoranduszok és kutatók számára évente felajánlott tanulmányi és kutatói ösztöndíjak előzetes elosztását.

Komoly előrelépés történt az utóbbi években a pedagógusok szakmai továbbképzése terén, kialakult a magyar iskolások tanulmányi vetélkedőinek, szavalóversenyeinek rendszere, több iskoláskorúaknak szánt rendezvény, mint amilyen például az „*Átal mennék én a Tiszán...*” *Népdaléneklési Verseny*, az

Amatőr Bábosok Találkozója, az idén immár hetedik alkalommal megrendezésre kerülő *Kárpátaljai Magyar Gyermekszínijátékos Találkozó* stb., a KMKSZ és a KMPSZ közös szervezésében zajlik. Nagy hangsúlyt fektetett a KMKSZ a magyar iskolák tankönyvekkel és taneszközökkel való ellátásának biztosítására, több ízben szorgalmazta a tanügyi hatóságoknál és a kiadóknál a kor követelményeinek megfelelő színvonalú és mennyiségű kiadvány megjelentetését. 1995-ben a Magyarok Világszövetsége támogatásával, a Pedagógusszövetséggel karöltve hozzájárult a hiánypótló Irka ABC megjelentetéséhez. 1996-tól, megalakulása pillanatától támogatta a KMPSZ kezdeményezésére létrehozott Kárpátaljai Magyar Tankönyv és Taneszköz Tanács munkáját. Szomorú aktualitást kölcsönöz a két szervezet együttműködésének napjainkban a kisebbségi oktatás terén az utóbbi időben tapasztalható visszalépés, elsősorban az Ukrán Oktatási Minisztérium által 1997-ben kidolgozott „A nemzeti-kisebbségi oktatás fejlesztésének koncepcionális alapjai” c. tervezet megjelenése, mely leépítéssel fenyegeti valamennyi ukrainai kisebbség, így a kárpátaljai magyarság oktatási rendszerét is.

Ugyancsak a szakmai és érdekvédelmi szervezetek együttműködésének témaköréhez tartozik, hogy 1997 májusában a KMKSZ támogatásával Beregszászban megalakult a Kárpátaljai Magyar Vállalkozók Szövetsége. Nem sokkal az alakuló gyűlést követően a két szervezet együttműködési megállapodást írt alá, melynek értelmében – tiszteletben tartva egymás önállóságát – a jövőben összehangolják tevékenységüket, ami a gyakorlatban a felmerülő, mindkét felet érintő kérdésekben való konzultációt és tájékoztatást, egyetértés esetén pedig közös intézkedést, fellépést jelent. Bárúgy alakult, hogy a tárgyalási időszakban a Szövetség életében előtérbe került az érdekvédelmi-politikai tevékenység, ám dacára ennek és az egyre inkább ellehetetlenülő gazdasági helyzetnek, a KMKSZ lehetőségeihez mérten igyekezett szinten tartani kulturális tevékenységét is. Nem kis áldozatok árán sikerült biztosítani olyan, az alapszervezetek által szervezett és bonyolított, ám az egész vidék magyarsága számára fontos rendezvények zavartalan megrendezését és továbbfejlesztését, mint például a Guti Pütkösdi Napok eseménysorozata, a tiszabökényi Turul-ünnepség vagy a técsői Aranyösz Kórustalálkozó.

A Magyar Televízió 1995-ben ismét meghirdette előadóművész kategóriában a vidékünkön is rendkívül népszerű *Ki Mit Tud?*-ot. A vetélkedősorozat kárpátaljai elődöntőjének megszervezésére a rendezők a Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetséget kérték fel. A Bányai Vasutas Művelődési Házban 1996 februárjában lebonyolított kétnapos rendezvényen mintegy 180 tehetséges kárpátaljai fiatal összesen 74 produkcióval lépett a nagyszámú közönség elé.

A sikerek között tarthatta számon a tagság, hogy a KMKSZ és az MTA Nyelvtudományi Intézete közös szervezésében 1995-ben Ungváron kerülhetett sor a 8. Élőnyelvi Konferenciára neves magyarországi, szlovákiai, romániai, ausztriai, svájci és USA-beli előadók részvételével, vagy hogy ugyanazon év novemberében nagy sikerű konferenciával emlékeztek meg Munkácson a vidék jeles helytörténésze, Lehoczky Tivadar születésének 165. évfordulójáról.

1996-ban ünnepeltük a honfoglalás 1100. évfordulóját. Méltóképpen szeretett volna megemlékezni e jeles dátumról a kárpátaljai magyarság is. A KMKSZ és a Magyarok Világszövetsége miliecentenáriumi emlékmű felállítását határozta el a Vereckei-hágón, melynek az év nyarára tervezett felavatása a szervezők szándéka szerint egyik központi eseménye lett volna az ünnepi évnek. 1996 tavaszán meg is kezdődött Matl Péter munkácsi szobrászművész monumentális alkotásának kivitelezése, ám az ukrán nacionalista erők ellenállása miatt a hatóságok meghátráltak és leállították az építkezést. Amikor augusztusban a Magyar Reformátusok Világtalálkozójának résztvevői az esemény kárpátaljai rendezvényeinek keretében le akarták róni tiszteletüket a hágón álló torzó előtt, a hatóságok lezárták az oda vezető utat. Éberségük azonban ugyancsak hézagossá bizonyult, hiszen a szomszédos lemergi megyéből érkező ukrán nacionalistáknak akadálytalanul sikerült eljutniuk a helyszínre, s meggyalázni az emlékhely középpontjában felállított, kereszttel megjelölt márvány oltárkövet. Ami a miliecentenáriumi év további eseményeit illeti, siker koronázta azt a kezdeményezést, hogy Tiszacsoma határában, a régészek által feltárt honfoglalás kori temető területén emlékpark létesüljön. Azóta minden év szeptemberében, az emlékpark felavatásának évfordulóján a KMKSZ-aktivisták emlékünnepeket

rendeznek a faluban az esemény tiszteletére. Ugyancsak az évforduló tiszteletére rendezett tudományos konferenciát 1996 májusában Ungváron a Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség *Verecke híres útján...* címmel. A konferenciára, melynek anyagai a Szövetség jóvoltából könyv alakjában is napvilágot láttak, meghívást kaptak a honfoglalás korának legnevesebb magyarországi és kárpátaljai kutatói.

A KMKSZ számtalan tiltakozása és kérelme ellenére máig nem sikerült elérni, hogy a Vereckei-hágón megkezdett munkálatok befejeződhessenek, hogy elkészülhessen a millicentenáriumi emlékmű, ám a Szövetség ennek ellenére nem tett le szándéka megvalósításáról. Kitarató munkájának eredményeként az ukrán–magyar kisebbségvédelmi vegyes bizottság 1998 decemberi ülésének ajánlásai között szerepel az emlékmű építésének befejezése 2000-re, a magyar államiság fennállásának ezeréves évfordulójára. 1997 jeles eseménye volt a vidékünk kiemelkedő írójának–költőjének, Kovács Vilmosnak születése 70. évfordulója tiszteletére rendezett ünneppsorozat, melynek keretében Ungváron emlékkonferenciára került sor hazai és magyarországi előadók részvételével, majd emléktáblát avattak az egykori vármegyeháza épületének falán, ahol a költő hosszú éveket dolgozott szerkesztőként.

1998 az 1848–49-es szabadságharc 150. évfordulójának jegyében telt. A KMKSZ szavalóversenyek, történelmi vetélkedők, tudományos konferenciák szervezésével igyekezett méltóképpen megemlékezni történelmünk jeles korszakáról.

1998. december 6-i ülésén a KMKSZ Választmánya úgy határozott, hogy a Szövetség X., jubileumi közgyűlésére 1999. február 28-án Ungváron kerül sor. Az eltelt időszak mérlegének megvonása, a jövő feladatainak meghatározása e fórum feladata lesz. Annyi azonban talán már most elmondható a tévedés kockázata nélkül, hogy bár történelmi léptékkal mérve 10 esztendő nem nagy idő, a kárpátaljai magyarság és érdekvédelmi szervezete, a KMKSZ szempontjából mégis meghatározó korszak volt ez, amely reményre jogosít a méltó folytatást illetően.

Forrás: Tíz év a kárpátaljai magyarság szolgálatában. Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség, Ungvár, 1999.

1) Nem feledkezhetünk meg arról, hogy Fodó Sándoron kívül a szóban forgó fórum további két személy jelöléséről is döntött: Kovács Miklós, a KMKSZ ungvári járási közép szintű szervezetének elnöke az Ungvár központú, míg dr. Kovács Elemér, a nagyszőlősi járási közép szintű szervezet elnöke a Nagyszőlős központú parlamenti választókerületben szállhatott harcba a képviselői mandátumért.